

A MUNKA GAZDASÁGI FELSZABADULÁSA AZ ÖNIGAZGATÓI SZOCIALISTA TÁRSADALOMBAN

A munka felszabadulásának marxista elmélete

A marxista elmélet tanítása szerint a munka felszabadulásának alapfeltétele az elidegenedés feltételeinek megszüntetése, tehát a magántulajdon megszüntetése; ugyanis ezzel megszüntetjük az osztályviszonyokat, a kizsákmányolást és az összeférhetetlen társadalmi ellentéteket is.

A kapitalizmus teremtette meg és fejlesztette ki az elidegenedés különböző formáit. A termelési eszközök a kapitalizmusban érik el fejlettségük tetőfokát, ami lehetővé teszi a munkások legkíméletlenebb, de legrejtettebb kizsákmányolását is. A technikai fejlettséggel párhuzamosan kifejlődik a szubjektív erő is, amely előbb vagy utóbb megszünteti az elidegenedés minden létező formáját. Marx és Engels kihangsúlyozták, hogy a kapitalista rendszer megteremti saját „sírásóját” is. A proletariátus, amely számbelileg mindinkább növekszik, és történelmi feladatának tudatára ébred, meg kell szüntetnie a kizsákmányolást, át kell vegye a gazdasági és politikai hatalmat, és az osztály ellentmondások megszüntetésével fel kell szabadítsa önmagát. „De nem szabadíthatja fel önmagát anélkül, hogy meg ne szüntetné saját életfeltételeit. Nem szüntetheti meg saját életfeltételeit anélkül, hogy meg ne szüntetné a mai társadalom összes embertelen életfeltételeit, amelyek az ő helyzetében összpontosulnak. A proletariátus nem hiába megy át a munka kemény, de megacélozó iskoláján. Nem arról van szó, hogy egyik vagy másik proletár, vagy akár az egész proletariátus időlegesen mit képzel el céljának. Arról van szó, hogy mi a proletariátus, és hogy e létének megfelelően történelmileg mit lesz kénytelen tenni. Célja és történelmi cselekvése saját életfeltételében csakúgy, mint a mai polgári társadalom egész szervezetében érzékletesen és megmászhatatlanul ki van jelölve.”¹

A marxista tanítás szerint tehát, az elidegenedés megszüntetésének alapfeltétele a magántulajdon megszüntetése és az állami, később pedig a társadalmi tulajdon kialakítása. Ezt az átalakulást a munkásosztály

csakis társadalmi forradalom által tudja megvalósítani, melyben lerombolja a kapitalista társadalmi rendszert és romjain felépíti az új, osztály nélküli, kommunista társadalmat.

A munkásosztály szociális felszabadulása lehetetlen a politikai felszabadulás nélkül, mert a gazdaságilag uralkodó osztály a termelőeszközök feletti tulajdonát politikai eszközökkel és módszerekkel őrzi. Éppen emiatt, a proletariátus felszabadulásához nem elegendő csak a tény, hogy a proletariátus osztályöntudatára ébredjen, hanem meg is kell szerveződjön, mint politikai párt, és ki kell ragadja a hatalmat a burzsoázia kezéből, meg kell szüntesse a termelési eszközök feletti magántulajdont.

A proletariátus történelmi szerepe a munka felszabadításában minden nemzeti proletariátus általános feladata, így ez a folyamat világméreteket ölt. Azonban — e történelmi feladat megvalósításának módszerei az egyes országokban igen különbözőek, tekintettel a különböző gazdasági, technikai és politikai adottságokra. Meg kell azonban állapítsuk, hogy a termelési eszközök központosítása és a központosított irányításuk igen fontos feladat, de még csak az első lépést képezi a munka teljes felszabadulásának útján. Ugyanis a proletariátus állama olyan állam, amelynek el kell halnia, az eszközök feletti igazgatást és irányítást pedig a közvetlen termelőknek kell fokozatosan átvenni. Ezzel a folyamattal megkezdődik a munkásosztály gazdasági felszabadulása, s ezzel együtt létrejön az alapvető feltétel az elidegenedés többi formájának megszüntetésére is.

A munka felszabadulásának gazdasági alapjai és társadalmi feltételei

A marxista eszmék terjedése sokban hozzásegített a proletariátus öntudatra ébredéséhez, s így a kapitalista társadalom proletariátusa megkezdte szervezett harcát a munkás szakszervezeteken keresztül. Azonban ez a harci folyamat meglehetősen nehéz és hosszú, elsősorban a burzsoázia különféle mesterkedése miatt (szociális segély, gazdasági helyzet javítása). A burzsoázia célja nem más, mint a munkásmozgalom forradalmi erejének csökkentése, és a munkástömegek eltávolítása a szociális forradalomtól.

Azonban függetlenül a burzsoázia különböző mesterkedéseitől, a proletariátus előtt előbb-utóbb világossá válik, hogy egyedül szociális társadalmi forradalom (vagy evolúció) útján tudja megváltoztatni társadalmi, gazdasági és politikai helyzetét és felszabadítani önmagát mint osztályt. Ez a történelmi feladat különösen az októberi forradalom és más szocialista forradalmak után vált világossá a proletariátus előtt. A munkásosztály harcában első helyre kerül a társadalmi termelés nacionalizációjára való törekvés. A társadalmi ellenőrzés hatása alatt a szervezett munkásosztály átveheti saját kezébe a gazdasági hatalmat, és ezzel megvalósítja a proletariátus diktatúrájának első feltételét. „A dolgo-

zó tömegeknek a gazdasági érdekeit és demokratikus jogukat érintő kérdések megoldására irányuló közvetlen mindennapi harca során ma ilyen kérdések is felvetődnek: a termelőeszközök és a gazdasági funkciók államosítása és társadalmosításuk egyéb formái, a vállalatok igazgatása és az öngazgatás különféle formái, a bürokratizmus elleni harc, a demokrácia fejlesztése, a dolgozók helyzete a termelésben és a társadalomban, a dolgozók, a fogyasztók részvétele és ellenőrző szerepe a gazdasági igazgató szervezetekben stb.

Mindezek a kérdések lényegbevágóan fontosak az egész munkásmozgalom számára mint a munkásosztály társadalmi befolyásának fokozásáért, a munkásosztály egyesítéséért és szocialista öntudatának fejlesztéséért s a hatalomért folyó harc formái.”²

A modern társadalmi mozgások elmélete és gyakorlata félreérthetetlenül bebizonyította, hogy egyedül csak az öngazgatói szocialista társadalmi berendezés tudja megteremteni a gazdasági alapot — a termelési eszközök társadalmi tulajdona alapján — a munkások és dolgozók közvetlen öngazgatása által.

A munka, valamint a munkás emberi és társadalmi lényének felszabadulása a szocialista forradalom végső célja. A célhoz vezető út a forradalmi harcon keresztül vezet, melynek feladata megszüntetni a kizsákmányolás minden létező formáját.

A munka gazdasági felszabadulásának útjai a mai társadalomban

A munka gazdasági felszabadulása a mai viszonyok között olyan folyamatot képez, amelyben kifejezésre jutnak a különböző osztálybehatások. Ezek a különféle osztályhatások a munkásosztály és a munka felszabadításának más-más formáit idézik elő.

A marxista elmélet szerint a munka és a munkásosztály gazdasági felszabadulását csakis maga a munkásosztály tudja véghez vinni, ha történelmi feladatának tudatára ébred. A forradalmi társadalmi átalakulásnak ebben a folyamatában a proletariátus lerombolja a kapitalista rendszert, és átveszi a politikai hatalmat. A politikai hatalommal, mint a proletariátus diktatúrájának egyik tényezőjével, a munkásosztály kezébe veszi a gazdasági hatalmat is, azzal hogy megszünteti a magántulajdont, a tőkés tulajdont.

„A szocializmus fejlődése a mai világban egész sor ország szocialista építésében már elért eredmények, valamint a tőkés országokban végbenemő legkülönfélébb forradalmi és evolúciós folyamatok gazdasági és politikai hatásának egymásba fonódását és kölcsönös összefüggését tükrözi. Ezek a folyamatok a harc forradalmi, parlamenti és egyéb formái, valamint a szocialista és más haladó társadalmi mozgalmakban megvalósuló különféle együttműködési formák . . .”³

A szocialista országok gyakorlata rámutatott a lehetőségekre és bebi-

zonyította a munka gazdasági felszabadításának lehetőségét. Forradalom útján megdöntötték a kapitalista rendszert és a magántulajdont. A nacionalizáció mércéivel a magántulajdonból kialakítják a szocialista etatizmus társadalmi tulajdonát. Az ilyen államnak fő jellegzetessége az erős központosítású irányítás, igazgatás és döntéshozatal. Az ilyen társadalmi berendezés nélkülözhetetlen az első években a szocializmus minden olyan országában, amely társadalmi és gazdasági fejlődésében „átlép- te” a fejlett kapitalizmus időszakát.

Ennek az időszaknak a szükségszerűsége elsősorban az alacsony gazdasági fejlettségi szint következménye, amelyet egyedül az erős központosítással lehet kiküszöbölni. A gazdasági fejlődés ebben az időszakban a szigorúan kötelező és részletesen kidolgozott tervek alapján történik. Ennek az időszaknak az árnyoldala, a munkásosztály gazdasági felszabadulásában, az államapparátus állandóan erősödő jellegében van, amely magán hordja a bürokrácia megjelenésének és uralkodásának veszélyét is.

„A bürokratizmus veszélye abban rejlik, hogy mint valami betegség gyengíti a szocialista társadalom szervezetét, és ezáltal mozgósítja és növeli a szocialistaellenes erőket és irányzatokat. A bürokratizmus elő- szőr is elkerülhetetlenül megszakítja a szálakat a vezető politikai erők és a munkásosztály között, s ily módon kielezi az összes belső társadalmi ellentéteket.”⁴

Az ifjú szocialista államban a bürokratikus igazgatásra szükség van a relatívan gyöngye munkásosztály miatt is, ugyanis az osztályellenség szá- ma még igen jelentős. A belső ellenségen kívül számolnunk kell a külső ellenséggel is. Azonban, függetlenül az állam jelentőségétől a kezdeti idő- szakban, a szocialista államnak olyan államnak kell lennie, amely foko- zatosan elhal; ugyanis csak az ilyen állam tudja teljesíteni alapvető ren- deltetését a munka gazdasági felszabadulása terén.

A modern történelmi valóság másik oldalán a kapitalista világ áll, amely minden erejével küzd fennmaradásáért. E cél érdekében külön- böző eszközöket alkalmaz. Alapvető módszerei közé tartozik a hazug propaganda a tőkés társadalom „igazi demokráciájáról”. A tőkés ország tudósai ezt az elméletet azzal magyarázzák, hogy a polgárnak politikai szabadsága van, ugyanis önmaga dönthet arról, hogy melyik politikai pártba hajlandó belépni. A több politikai párt fennállását ők a szabad demokráciával magyarázzák.

Érdemes megemlíteni a tőkés világ ellenérveit a szocializmussal, illet- ve kommunizmussal szemben, ugyanis a tőkés társadalmak tudósai han- gosan hirdetik a politikai szabadságot is, ugyanis kinyilváníthatják vé- leményüket a parlamentben. Szerintük a többpártrendszernek legmeg- felelőbb a parlamentáris berendezés, ahol teljes mértékben kifejezésre jut a politikai szabadság és a polgárok joga.

Azonban a munka gazdasági felszabadulása szempontjából érdeme- sebb figyelemmel kísérni a burzsoázia mesterkedéseit, ahogy a munkás- osztály szociális-gazdasági helyzetét igyekszik látszólagosan megváltoz-

tatni. Elsősorban a munkásosztály anyagi helyzetének javítására és a szociális problémák megoldására törekszenek. Már régen elmúlt az az idő, amikor a munkások a nyolcórás munkaidőért harcoltak. A mai iparilag fejlett tőkés országokban már a negyven órás, vagy ennél rövidebb munkahét bevezetésére törekszenek.

A mai tőkés országok szakszervezetei jelentős erőt képviselnek a proletariátus egyesítésében. Éppen emiatt sikereik is vannak. A szakszervezeti szervek mind hangosabban és határozottabban követelik, hogy részt vehessenek a termelés irányításában és az egyes társadalmi-gazdasági döntések ellenőrzésében. Az egyes tőkés országokban a szakszervezeteknek ezen követeléseik eredményhez is vezettek.

A munkások döntésének módja más és más az egyes tőkés országokban, ugyanis egyes esetekben a munkások követeléseik arra szorítkoznak, hogy tudomást szerezzenek a vállalat működésével és problémáival kapcsolatos tényekről, más országokban viszont részt vehetnek már a döntéshozatalban.

A tőkés országokban a munkásoknak a bekapcsolása a döntéshozatalba és irányításba eddig még csak azt eredményezte, hogy elhomályosította a tényleges helyzetet a munkásosztály előtt is és a külvilág előtt is. Maga az a tény, hogy akár csak kezdetleges formában is, de a munkásosztályt bevonják a döntéshozatalba és az igazgatásba, rámutat az öngazgatás különleges megjelenési formáira a tőkés termelési feltételek között. Ez egyben azt is jelenti, hogy a tőkés viszonyok között a törekvés arra irányul, hogy megvalósítsák a munkásosztály gazdasági felszabadulását a termelési eszközök társadalmi tulajdona nélkül.

Félreérthetetlen az a tény, hogy a burzsoázia sokféle mesterkedésének a célja nem más, mint a munkásosztály forradalmi erejének csökkentése.

A marxista elmélet és a szocialista gyakorlat rámutatott a történelmi igazságra, hogy a munkásosztály igazi felszabadulását csakis a szocialista társadalom tudja megvalósítani a termelési eszközök társadalmi tulajdona alapján.

A munka öngazgatói felszabadulásának útja

A munka öngazgatói felszabadulásának első jelentős szakasza — a sikeres szocialista forradalom után — a központosított „állami szocializmus”. A proletariátus diktatúrájának megvalósításához nélkülözhetetlen a magántulajdon megszüntetése és az állami tulajdon kialakítása.

A termelési eszközöknek társadalmi tulajdona képezi azt a forradalmi lépést, amely meg kell valósítsa a munkásosztály, a dolgozó, az ember és alkotó törekvését, a munka és az ember felszabadulására, illetve olyan termelési viszonyok kialakítására, amelyekben maga a munkás le tudja győzni az elidegenedés bármely formáját.

A munka és a dolgozó felszabadulásának útján — mint kezdeti sza-

kaszban — nélkülözhetetlen az állami tulajdon. A jugoszláv gyakorlatban az állami tulajdon a nacionalizáció útján jött létre. Sor került a kizsákmányolók felszámolására. A termelési eszközök nacionalizálásával megszüntettük a burzsoázia gazdasági hatalmát, és lehetőség nyílt a központi állami tulajdon kialakítására. A mi forradalmunk csak úgy tudta megváltoztatni a társadalmi viszonyokat, hogy a magántulajdont, a tőkét állami tulajdonná tette, és mint ilyent az állami tulajdont tovább erősítette, gyarapította központi felhalmozással.

Az etatista szocializmus mint rendszer szükséges és nélkülözhetetlen a szocializmus építésének kezdeti szakaszában. Ennek a rendszernek a jellegzetessége, hogy a vállalatok és más szervezetek csak a technikai és egyes szakkérdésekről döntenek önállóan. Minden más kérdés esetén, amelyek munkájukkal, fejlesztési tervükkel kapcsolatosak, és amelyek az adott szervezet társadalmi helyzetére vonatkoznak, teljes mértékben az állami szervek döntéseitől függenek. Az állami igazgatási szervek határozzák meg a vállalatok termelési politikájának irányvonalát, és foglalnak azokkal az aprólékos kérdésekkel is, amelyek a vállalat gazdálkodása során fölmerülnek (termék választék, a kapacitás kihasználására, a gazdasági szervezetek egymás közötti viszonya stb.). Az állami szervek gyakran meghatározzák a vállalatok számára a munkafeltételeket, kijelölik azt a gazdasági szervezetet, amelytől a vállalat vásárolhatja a nyersanyagot és az eszközöket, ugyanakkor meghatározzák azt is kinek lehet a kész terméket eladni.

Gazdasági szervezeteink tehát az adminisztratív irányítási időszakban teljes mértékben függenek az állami igazgatási szervektől, az ún. adminisztratív operatív vezetőségtől, amely szerv irányítja az egész társadalmi és gazdasági életet, s amely megteremti a feltételeket az erős államapparátus és a bürokrácia megjelenésére.

„E gazdasági funkció végzése közben az állam arra törekszik, hogy a gazdaságot megfossza belső mozgatójától, és ezáltal saját magát társadalmi szükségszerűségnek tegye meg és tüntesse fel. Ha ezek a törekvések erősebben kifejezésre jutnak, az állam a társadalmi fejlődés megtorpanásának és fékezésének tényezőjévé válhat, olyan tényezővé, amely akadályozza a szocializmus továbbfejlődését biztosító új társadalmi gépezetek kialakulását.”⁵

A káros irányzatok korai felismerésének köszönhetően a jugoszláv szocialisták megteremtették egy fejlettebb szocializmus elméleti alapjait és gyakorlati alkalmazását. Ennek az időszaknak a kezdetét 1950. június 27-e jelzi, amikor meghozzák az állami gazdasági vállalatok és felsőfokú gazdasági egyesületek munkaközösségük által történő igazgatásáról szóló alaptörvényt. Ez alkalommal Tito elvtárs a következőket mondta: „Azáltal, hogy a gyárak, bányák stb. igazgatását a munkaközösségekre ruházzuk, lehetetlenné tesszük, hogy gazdaságunkban elterjedjen a bürokratizmusnak nevezett ragályos betegség. Ez a betegség hihetetlenül könnyen és gyorsan ragad át a burzsoá társadalomról, és igen veszedel-

mes az átmeneti időszakban, mert mint a polip, ezeryi karjával befonja és akadályozza a fejlődés helyes és gyors folyamatát. A bürokratizmus éppen azért tartozik a szocializmus legnagyobb ellenségei közé, mert észrevétlenül szívódik be a társadalmi tevékenység minden pórusába, s az emberek kezdetben észre sem veszik. Tévedés volna azt hinni, hogy a bürokratizmus nem kezdett már nálunk is gyökeret eresztetni. Nálunk is kezdett már beférkőzni az intézményekbe, az államgépezetbe és a gazdaságba, de mi ezzel tisztában vagyunk, és ezért máris több intézkedést tettünk megakadályozására. Itt nem segítenek a kampányszerű intézkedések, hanem állandó harc és az emberek nevelése szükséges.”⁶

Azonban a munkásönigazgatás eszméje Jugoszláviában már a népfel szabadító háború alatt is megjelent a felszabadított területeken, ahol az egyes vállalatok már a népfel szabadító szervek, illetve a néphatalom ellenőrzése alatt álltak.

Az alaptörvénnyel a jugoszláv szocialista társadalom belépett a szocializmus fejlődésének egy új szakaszába, az önigazgatói szocializmusba, amely lehetőségeket teremt a munka és az egész társadalom felszabadulására az elidegenedés minden formája alól. Függetlenül attól, hogy a korszerű technológia és technika felaprózottságával és a részletes munkamegosztással elidegeníti az embert egy bizonyos fokig a munkafolyamattól, mégis kialakíthatja a humánus termelési viszonyokat. Az önigazgatásban és a döntéshozatalban való részvétellel az ember mint alkotó lény teljesen felszabadul.

Az 1950-ben kialakított társadalmi-gazdasági rendszer továbbfejlődött és tökéletesedett. Az 1953-as alkotmánymódosító törvény kifejezi a politikai szuverenitás klasszikus koncepciójának kezdeti változásait és meghatározza az önigazgatás első formáit.

A szuverenitási elméletet két alapvető alkotmányos elv fejezi ki: a) A JSZNK-ban a hatalom a munkásnépé; b) a munkások a hatalmat nem csak képviselik útján gyakorolják, hanem a munkástanácsok a közvetlen választások, a referendumok és a polgárok tanácsai által stb. Ezeket az alapelveket dolgozza fel, tökéletesíti és alkalmazza a szocialista gyakorlat. Ezt a tökéletesítési folyamatot az 1963-as és az 1974-es alkotmány foglalja törvényes keretekbe.

„JSZSZK új alkotmánya és a köztársaságok, valamint a tartományok alkotmánya világosan kijelölte a szocialista önigazgatási viszonyok további fejlődésének útját, és szilárd gátat vontak a munkásosztály érdekeivel és történelmi küldetésével ellentétes törekvések és jelenségek előtt. A munkásosztály ezért fogadta az alkotmánymódosításokat nagy forradalmi változásként, amely forradalmunk új korszakának kezdetét jelenti, és erős fegyverül szolgál mindazokban a harcokban, amelyeket a jövőben folytatunk az anyagi és társadalmi haladásért, dolgozóink jobb és boldogabb életéért.”⁷

Az önigazgatói szocialista társadalom gazdasági fejlődésében elért eredmények minden tekintetben jelentősek és kiemelkedőek.

A gazdasági fejlődés egyik legalapvetőbb eredménye a társadalmi szektorban foglalkoztatottak számának állandó növekedése, melynek szám szerinti növekedését a következő táblázat igazolja és mutatja be:

A foglalkoztatottak száma az egyes tevékenységek szerint a társadalmi szektorban:

(ezekben kifejezve)

Év	Összesen	Ipar	Mezőgazd.	Építészet	Közlekedés	Kereskedelem	Kisipar	Nem g. tev.
1945	447	...	...	...	...	...	...	...
1950	1894	627	190	208	156	254	91	368
1955	2159	748	260	305	155	195	139	357
1960	2903	1072	352	316	196	248	242	477
1965	3583	1377	400	331	251	348	283	593
1970	3765	1454	309	347	269	433	301	652
1975	4667	1852	339	407	321	592	334	822

Forrás: SGJ—76, 80. oldal

A táblázat alapján megállapíthatjuk, hogy az elmúlt harminc éves időszakban a foglalkoztatottak száma 10,4-szeresére növekedett, ami mindenesetre olyan adat amely önmagáért beszél.

A gazdasági helyzet tökéletesebb áttekintése érdekében érdemes elemeznünk azokat az adatokat és mutatókat is, amelyek az állóeszközökre, a társadalmi termékre, a nemzeti jövedelemre, a személyi és általános társadalmi fogyasztásra vonatkoznak.

A gazdaság fejlődésének általános áttekintése.

(millió dináróban)

Év	Álló eszköz.	Társadalmi term. a folyó ár szerint	Nemzeti jöv. f. ár szerint	Személyi fogyaszt.	Ált. és közös fogy.	Bruttó beruházás	
						össz.	A term. alapokba
1956	...	16123	14441	8640	2209	4605	3640
1959	40370	24463	22691	12690	2714	7500	5510
1962	71608	37726	34704	19500	4000	13331	8580
1965	97810	79515	73573	40168	6079	21788	13094
1968	200975	111973	101573	61921	11689	35044	25289
1971	357180	204476	186138	110514	17508	64651	45684
1974	486615	407221	363281	220187	35962	117387	79620

Forrás: SGJ—76, 142. oldal

A táblázat adatai rendkívül kedvező eredményekről tanúskodnak minden téren. Mégis leginkább figyelmet érdemel a termelési alapokba való összberuházások majdnem 25,5-szörös növekedése, valamint a személyi jövedelem majdnem ilyen méretű emelkedése. A beruházások területén kissé aggasztó az a jelenség, hogy a termelési alapok beruházásai lassabban növekednek az összbefektetésekénél, mivel mindössze kb. 21,3-szoros

növekedést mutatnak, ami arra utal, hogy az elemzett időszakban a nem gazdasági beruházások gyorsabban növekedtek. Ez mindenesetre bizonyos negatív következményekkel járhat az elkövetkező időszak komplex gazdasági fejlődésére.

A szocializmus fejlődésének vizsgálata, másrésztől az egyes legfontosabb ipari termékek mennyiségi alakulása elemzésében jut kifejezésre, ami az emberi munka önigazgatású felszabadulásának anyagi alapja erősödési irányzatát mutatná. Ezért a következő táblázat az egyes termelési eredményeket mutatja be.

A villamos energia és az alapvető ipari nyersanyagok termelése:

	1946	1950	1955	1960	1965	1970	1975
Elektr. energ. mill. kW/h	1150	2408	4340	8928	15523	26023	40040
Szén (000) t	6652	12819	15207	22713	29957	28421	35537
Nafta (000) t	21	475	744	1286	2029	7091	10858
Nyersacél (000) t	202	428	805	1442	1769	2228	2916
Anód réz (000) t	22	40	28	36	57	108	162
Alumínium (000) t	0,5	2	11	25	39	41	168
Nyers ólom (000) t	39	65	81	100	116	112	140
Kénsav (000) t	29	38	73	130	435	747	936
Cement (000) t	698	1220	1572	2398	3102	4398	7066
Műanyag (000) t	0,1	0,3	4	10	57	97	160
Műszál (000) t	—	—	—	21	23	41	82
Épületfa (000) m ³	1201	3006	1887	2321	2677	3066	3517
Papír és karton (000) t	44	57	72	156	394	532	699

Forrás: SGJ—76, 87. oldal

Szinte hihetetlen a műanyagtermelés megvalósított növekedése, hiszen meg kell állapítanunk, hogy a harminc év alatt az évi kitermelt mennyiség 1210,8-szorosára növekedett, pontosabban az 1946. évi 132 tonnájáról 1975-ben 156 833 tonnára növekedett. Ezen fenomenális eredményen kívül jelentőségüket tekintve meg kell még említeni a naftafeldolgozás 517-szeres és az alumíniumtermelés 298,8-szoros növekedését is. Ezenkívül meg kell még említeni, hogy a termelés több mint tízszeresére növekedett a villanyáram-termelésben (34,8-szoros), továbbá a nyersacél-termelésben (14,4-szeres) és a cementgyártásban (10,1-szeres) valamint a papír- és kartontermelésben (15,9).

Ezek az adatok csak igazolják Tito elvtárs kijelentését, amely a JKSZ X. kongresszusán hangzott el: „Ebben a viszonylag rövid történelmi időszakban a szocialista Jugoszlávia gyorsított ütemben fejlesztette termelőerőit és emelte a dolgozók életszínvonalát. Jugoszlávia egész idő alatt azokhoz az országokhoz tartozott, amelyeknek gazdasága világviszonylatban legnagyobb arányban fejlődött. Ennek köszönhetőleg számottevően csökkent a különbség köztünk és az iparilag fejlett országok között.”⁸

Azonban az anyagi termelés mennyiségi növekedésén kívül az eltelt időszakban az önigazgatás is megvalósította teljes mértékű kiteljesedését.

Ez leginkább abból látható, hogy egyre növekszik azoknak a száma akik aktívan részt vesznek a gazdasági és társadalmi öngazgatású döntéshozatal folyamatában. Különösen jelentős az öngazgatás kiszélesedése a társadalmi tevékenységben, mert ezen a formán keresztül valósulhat meg legteljesebben a munkásosztály öngazgatói hatalma a társadalmi újratermelés teljes folyamatában.

Az eddigi gyakorlat alapján elmondhatjuk, hogy a jugoszláv társadalom lényegesen előrehaladt az emberi munka felszabadulásának öngazgatói útján, s ezáltal nagy mértékben hozzájárult a munkásembernek az elidegenedés és az elnyomás minden formája alóli felszabadulásához.

A munka feltételei és eredményei feletti rendelkezés a munkásosztály részéről

Az öngazgatás olyan társadalmi viszonyokat jelent, amelyben a dolgozók felszabadulnak a létfenntartásuk biztosításáért vívott harc különféle kényszerei alól. Ez jelentős lépés az embernek a géppel szembeni alárendeltségének megszüntetésében, és amely mindazon társadalmi-gazdasági törvényszerűségek megszüntetését jelenti, amelyek a társult dolgozók tevékenységén és akaratán kívül alakulnak ki, és termelődnek újra. Ez a tulajdonviszonyok, a munkamegosztás, az osztály és az állam megszűnésének kezdetét jelenti.

A tulajdonviszonyok megszüntetése a munkásosztály öngazgatású felszabadulásának elengedhetetlen feltétele. Ez egyben megteremti a termelés eszközei feletti társadalmi tulajdon megjelenésének feltételeit is. A társadalmi tulajdon az az elengedhetetlen feltétel, amely szükséges, hogy a dolgozó ember és az egész munkásosztály uralkodjon a társadalmi újratermelés teljes folyamatában. A társadalmi újratermelés folyamatának ilyen hatalmi viszonyai alapján létrejönnek a munka feltételeinek és eredményeinek a munkásosztály által történő irányításának előfeltételei.

A munka eredményeivel való szabad rendelkezés társadalmi-gazdasági előfeltételei a megvalósított és értékesített jövedelem felosztását célzó közvetlen döntéshozatal rendszerében valósulnak meg. A jövedelmi viszonyok a társult munka alapszervezeteiben — a termelés eszközei feletti társadalmi tulajdonnal együtt — a munkásosztály és az emberi munka mindenfajta elnyomás alóli felszabadulás alapkövét képezi, és megnyitja a munkásosztály munkája és eredményei feletti szabad rendelkezés útját.

A munkásosztály jövedelemmel való rendelkezésének történelmi fejlődése a szocialista társadalomban

A jövedelem egyike az alapvető gazdasági kategóriáknak, amelynek hosszú történelmi fejlődése van. A különböző társadalmakban a munkások gazdasági kizsákmányolása különböző feltételei között a jövedelem

különbözőképpen valósul meg, és oszlik fel. Minden kizsákmányoló rendszerben a jövedelem felosztása az egyes osztályokra egyenlőtlen. Ez az egyenlőtlenség elsősorban a kizsákmányolt osztályra vonatkozik, melynek a termelési eszközök tulajdonosai különböző mennyiségű jövedelemrész adományoznak. Azonban tekintet nélkül az életszínvonalra, amelyet ez a rész biztosít minden osztálytársadalmi elosztási rendszerben a közvetlen termelők kárára történik. Ez azt jelenti, hogy a szocializmust megelőző minden egyes társadalmi-gazdasági alakulatban aránytalanul kis részt kapnak a megvalósított terméktöbbletből, illetve újratermelt értékből.

A szocialista változás a társadalmi forradalom által gyökeresen megváltoztatja a jövedelem elosztásának viszonyait. Az értéktöbblet egyéni eltulajdonításának megszüntetése az egész társadalomnak — de mindegyiknek a munkásosztálynak — lehetővé teszi, hogy közvetetten, vagy közvetlenül rendelkezék az általa kitermelt újratermelési értékekkel.

Gazdasági rendszerünkben a jövedelem olyan közgazdasági fogalmat képez, amely legteljesebben kimutatja az egyén, a munkaszervezet, a területi közösség és végezetül az egész társadalom működési eredményét. A jövedelemen alapul az egyének megélhetési lehetősége, gazdasági, politikai és szociális fejlődése.

A jövedelem szocialista társadalmi-gazdasági fejlődésünk folyamán néhány lényeges változáson és átalakuláson ment keresztül. Jövedelmi rendszerünk történelmi fejlődési időszakát lényegében két jellegzetes időszakra oszthatjuk, amelyek különböznek egymástól az elosztási elvek valamint a rendelkezés alapja és mércéi tekintetében. Az első időszak az adminisztratív irányítás — az etatista szocializmus — időszaka. Ebben az időszakban a társadalmi és gazdasági élet minden területén, s eseményében alapvető és meghatározó tényező maga az állam. A jövedelemmel való rendelkezés politikája tekintetében ez az időszak 1957-ig tart. A jövedelem elosztását ebben az időszakban a vállalati önállóság hiánya jellemezte, mind a gazdaságban, mind pedig a gazdaságon kívüli tevékenységekben, az állam kivételével, amely az egész időszakban domináns tényezőként szerepelt. A jövedelem elosztását 1952-ig az állam végezte adminisztratív intézkedésekkel, gazdasági mutatók nélkül; ún. felhalmozási ráta alkalmazásával, amivel felöleli az egész többletmunkát és lényegesen hat a vállalat fizetési alapjára, az 1952—1953-as időszakban; gazdasági mutatókkal az állam serkenteni próbálja a vállalatokat termelési eszközeik és természetes forrásaik ésszerű kihasználására az 1954—1957-ig terjedő időszakban. Ez utóbbi az elszámolási fizetések, valamint a társadalmi közösség és nyereség állandó hozzájárulása rendszere néven ismeretes. Erről az időszokról elmondható, hogy a társadalmi-gazdasági rendszer nagymértékben magán viselte az általános fejletlenség jeleit és a munkásosztályban lévők az egész ország területére érvényes egységes fizetési osztályokba tartoztak az „előírt fizetések” rendszerében. A vállalat nyereségét 35⁰/₀-os adó terheli (valamint ugyanilyen nagyságú külön-

féle illeték) ami a föderáció központi költségvetési alapjában halmozódott fel. Az első öt éves terv időszakában (1947—1951-ig) a jövedelemmel való rendelkezés tekintetében jellemző a vállalatok teljes termelési többletének állami kisajátítása különböző megadóztatási formákban. Ezek az eszközök is a társadalmi-politikai közösségek költségvetési alapjába kerülnek, és ebből végzik a különféle beruházások finanszírozását, a veszteséges vállalatok dotálását, valamint a nem gazdasági fogyasztás pénzellátását. A költségvetési bevételek és kiadások részarányát a nemzeti jövedelemben az 1947—1951. évig terjedő időszakban a következő táblázat mutatja:

Év	Részarány a nemzeti jövedelemben %/o-ban		
	Költségvetési bevételek	Költségvetési kiadás	
		Összesen	Ebből beruházási és dotációkra
1947	72,0	66,1	50,5
1948	72,5	63,7	48,1
1949	73,9	70,4	50,4
1950	85,6	83,1	44,4
1951	89,0	74,4	38,0

Forrás: Dr. Dragutin N. Marsemić: Razvoj i problemi privrednog satuma Jugoslavije „Naučna knjiga” Beograd 1976, 86. oldal, (3. és 4. lábjegyzet)

A munkások fizetésüket a normák teljesítése és a munkában eltöltött idő szerint kapják, de ezek a bevételek életszínvonaluk tekintetében másodlagos jelentőségűek, mert jegyrendszer alkalmazásával végzik a lakosság élelmiszerral és egyéb közszükségleti cikkekkel való természetes ellátását.

Az 1948—49-es sorsdöntő események után, amelyek az első öt éves terv feladatai végrehajtásának meghosszabbítását idézik elő, 1950-ben megkezdődik az öngazgatás bevezetése a gazdasági vállalatokba. Ebben az időszakban a kötelező központi adminisztratív és részletes tervezés helyébe bevezetik a globális társadalmi tervezést, amely a következő arányokat határozza meg: a kapacitás kihasználásának kötelező minimumát, a felhalmozás és társadalmi alapok rátáját és az alapvető beruházások mennyiségét.

Ebben az időszakban az állam továbbra is közvetlenül részt vesz a nemzeti jövedelem másodlagos felosztásában. A jövedelem kisajátítását a felhalmozás és társadalmi alapok rátájával végzi, s egyszersmind a nem gazdasági tényezők számára a részletes felosztást is intézi. A gazdaság szemszögéből legfontosabb újdonságok: az önállóság a termékválaszték meghatározásában, a termelés piaci értékesítése és a vállalati önállóság a fizetési alap egyénenkénti elosztásában.

Az 1954-től 1957-ig terjedő időszakban az állam felöleli a vállalati jövedelem egy részét a termelési tényezők és a megvalósított nyereség alap-

ján. Ily módon az elosztási rendszer összetettebbé válik az előző időszakhoz viszonyítva, a vállalatokra pedig serkentőleg hat összes kapacitásai és rendelkezésre álló eszközeik ésszerű kihasználása. Ebben az időszakban jelentkezik a „nyereség”, ami az elosztás tárgyát képezi a vállalat és az állam között. A nyereség egy részét (50⁰/₀-át) az állam sajátítja ki különféle adók formájában, míg a fennmaradt részből a vállalatok megalakítják tartalékalapjukat, fizetik a hosszú lejáratú kölcsöneik annuitásait és egyéb törvényes kötelezettségeiket. A nyereség ilyen formán kialakult mennyisége tovább oszlik a vállalatok és a járások között. Csak az ezután fennmaradt nyereségrészt használhatja a vállalat saját döntése alapján a fizetések emelésére és a saját alapjai megalakítására.

Szocialista rendszerünk második időszaka 1950-ben kezdődik, azonban a jövedelmi viszonyok önigazgatói irányítása tekintetében ez csak 1958-ban kezdődik, amikor már az egész gazdaságban megjelennek a jövedelem rendszerének első elemei, noha még itt sem jelentkezik a jövedelem tiszta formájában mint az újratermelt érték társadalmi elismerése.

A jövedelem kialakítása előtt a vállalatok kielégítik kötelezettségeiket a társadalmi-politikai közösségeknek, az álló- és forgóeszközökre fizetendő kamat, a földjáraadék, a járulékok és a tagsági díjak formájában. E kötelezettségek elszámolási alapja a vállalat összbevétele. A vállalatok és az állam közötti elosztás ezen első fázisa után következik a jövedelem felosztása. A jövedelemből az állam még kiválaszt egy részt a jövedelemre fizetendő járulék formájában, ami a társadalmi-politikai közösségek beruházási alapjai bevételeit képezi. Ezek után a vállalatoknak megmarad az ún. tiszta jövedelem, melyet tovább osztanak fel, de még ezzel sem rendelkeznek önállóan. A tiszta jövedelmet a vállalat a bruttó személyi jövedelmekre és az alapokra osztja fel. A bruttó személyi jövedelem a vállalat és az állam közötti elosztás harmadik szakaszának tárgya, mert erre fizetendő a költségvetési, szociális biztosítási és lakásépítési járulék. A jövedelem személyi jövedelemre eső részének elosztásában a vállalatok kötelesek alkalmazni a fizetési szabályzat intézkedéseit, melyeket a községi hatalmi szervek jelentős beavatkozásával hoztak létre.

Ebben az időszakban jellegzetes a vállalati önállóság hiánya az elosztásban, ami többek között abból is látható, hogy az 1960. évben a vállalat összjövedelméből (ami az összbevétel, az amortizáció és anyagi költségek különbségét képezi) a vállalatoknak mindössze 43,2⁰/₀-a maradt az alapjaikban és személyi jövedelmükre, míg a többi 56,8⁰/₀-ot elvették tőle.”

Az 1961-es évben újabb változások következnek be a jövedelemelosztási rendszerben a munkaszervezetek és a társadalmi-politikai közösségek között, de a leglényegesebb változást a gazdasági szervezetek joga és kötelessége jelenti a személyi jövedelem elosztását szabályozó szabályzatok meghozatalában az állami szervek lényegesebb beavatkozása nélkül.

Munkásosztáyunknak a jövedelemmel való rendelkezési joga tekinte-

tében legjelentősebb események a JSZSZK alkotmányának meghozatala (1963) és a társadalmi és gazdasági reform (1965). A jövedelmi viszonyok rendezését célzó társadalmi intézkedések rendkívüli szerepet játszottak a munka eredményeivel való rendelkezés társadalmi mércéinek pontosabb meghatározásában, ami egyrészt a társadalmi tulajdon lényegének és jelentőségének pontos meghatározását, másrészt pedig a gazdasági vállalatoknak a jövedelemmel való rendelkezésük területén megnyilvánuló önállóságuk növekedését jelenti. Nem sokkal az alkotmány meghozatala után, már 1963 végén megszüntetik a társadalmi beruházási alapok járulékát, a rendkívüli jövedelmek utáni járulékot és a bányászati járulékot. Egyidőben megszűnik az Általános Beruházási Alap is.

A társadalmi és gazdasági reformmal a gazdasági tényezők — munkaszervezetek még inkább önállósulnak az elosztásban és a jövedelemmel való rendelkezésben. Ebben az időszakban megszüntetik a jövedelem utáni járulékot és a társadalmi-politikai közösségek beruházási alapjait, valamint létrehozzák a paritásárakat, ami a gazdaság különböző ágazatai munkájának értékelési feltételei kiegyenlítését szolgálta.

Az elosztási rendszerben történő változások a jövedelmi rendszer intézményesítését tették szükségessé, elsősorban a szélesebb társadalmi befolyás biztosítására a munkaszervezetek gazdálkodásában. Ez a jövedelem megállapításáról és elosztásáról szóló alaptörvénnyel meg is történik, amely 1969. január 1-én lép életbe. Ez a törvény egyértelműen meghatározza a munkaszervezet jövedelmének fogalmát és tartalmát, valamint azt is, hogy a jövedelem megszerzését és felosztását a munkaszervezet a különféle szervezési egységei keretében kell végrehajtani. A törvény előírja, hogy a munkaszervezetek kötelezően kiválasztják — mint törvényes kötelezettségeiket — a közös szükségletek fedezésére fordítandó jövedelemrészt. A gazdasági vállalatok egyéb kötelezettségeiket szerződéses kötelezettségek formájában elégítik ki, úgyhogy ily módon nem történhet meg a jövedelemnek a gazdaságtól való elidegenedése a nem gazdasági, illetve társadalmi tevékenységgel folytatott cserében. Létrejön a társadalmi megállapodások intézménye a munkaszervezetek jövedelmének célfelosztása érdekében.

A társadalmi rendszer állandó demokratizálódási folyamata és a dolgozók öngazgatói jogkörének kiszélesítése alapján az 1974. évi alkotmány 17. szakasza megállapítja: „A társult munka alapszervezeteinek dolgozói a társult munka más dolgozói iránti és az egész társadalmi közösség iránti alkotmányos jogukkal és felelősségükkel összhangban a társult munka alapszervezeteiben döntenek az összjövedelemről, mint a társult munka alapszervezete dolgozói közös munkájának és a társadalmi össz munka eredményéről, amelyet a munka- és eszkoztársítás különféle formáiban a piaci törvényszerűségek hatása alapján és a jövedelem-szerzés öngazgatási alapon társadalmilag megállapított feltételei útján hoznak létre.”⁹

Ezen alkotmányos rendelkezések alapján, valamint a Szövetségi Képviselőház 1976. november 25-én megtartott ülésén elfogadott társult munka törvénye rendelkezései értelmében a jövedelemszerzés, -felosztás és -rendelkezés még kimerítőbb és részletesebb megfogalmazást nyert. A törvény alapelve, hogy a megvalósított jövedelemmel a társult munka alapszervezete rendelkezik, szem előtt tartva a „mindenkitől képességei szerint — mindenkinek munkája szerint” szocialista elosztási elvet, valamint az egyenjogúság, a szolidaritás és a közös érdekek elvét.

A társult munka — a munka gazdasági felszabadulásának kiindulópontja

Önigazgatású gazdasági rendszerünk állandó fejlődését a termelők jövedelmi-elosztási jogkörük állandó növekedése, a gazdasági tényezők önállóságának állandó növekedése és az önigazgatás meg az egész társadalom anyagi alapjának állandó fejlesztése jellemzi.

Szocialista önigazgatásunk ezen alapvető jellegzetességei a legteljesebb mértékben a társult munka alapszervezeteiben jutnak kifejezésre. Az alapszervezetek olyan zárt szervezési és technológiai egységet képeznek, melyek önállóan kialakíthatják pénzügyi eredményüket a külső vagy munkaszervezeten belüli piacon végzett árucseré-forgalom alapján. Az ily módon kialakított jövedelem teljes mértékben a munkaközösség önálló rendelkezésére van bocsátva. A társult munka alapszervezetének dolgozói önállóan osztják fel a megvalósított tiszta jövedelmet életszínvonaluk biztosításaira, javítására és a bővített újratermelés anyagi alapjának kiszélesítésére. Ez azt jelenti, hogy a dolgozók önállóan döntenek a tiszta jövedelemnek személyi jövedelemre és felhalmozásra való felosztásáról. A jövedelem elosztása alkalmával a társult munka dolgozói szem előtt tartják a szocialista szolidaritás elvét, és kielégítik különböző törvényes és szerződéses kötelezettségeiket a társadalmi újratermelés többi résztvevőivel szemben. A társult munka alapszervezetei dolgozóinak teljes önkormányzati jogot biztosít a jövedelmi viszonyokban. A társult munka törvénye.

Az alapszervezet tiszta jövedelme elosztásának alapjait és mércéit a dolgozók önigazgatói általános előírásokkal határozzák meg, melyeknek összhangban kell lennie a munkaszervezet többi társult munka alapszervezete alapjaival és mércéivel, valamint a más munkaszervezetekkel megkötött önigazgatási megegyezések vagy társadalmi megállapodások alapelveivel és rendelkezéseivel.

A munka eredményével való önigazgatású rendelkezés, vagyis a munka gazdasági felszabadulása jövedelmi viszonyainkban az élőmunka eredményeivel való rendelkezés mellett dolgozó jogot biztosít a holtmunkájának eredményére is.

A munka eredményeivel való önigazgatói rendelkezés joga alapján a munkásosztály egyre inkább bekapcsolódik az egész társadalmi újratermelésbe.

melés döntéshozatalába, ami egyben a munka eredményének a közvetlen termelőtől való elidegenítése minden formájának és megnyilvánulásainak végleges megszüntetését is jelenti. A közvetlen anyagi termelés dolgozói a munka szabad cseréje által megteremtik a nem termelői ágazatokban dolgozók tevékenységének anyagi alapját. Ez a munkacsere ki kell hogy fejezze a munka szerinti, a munka eredménye szerinti elosztás elvét, és meg kell teremtenie a gazdaságon kívüli ágazatok dolgozóinak is az azonos élet- és anyagi feltételeket.

Az öngazgatói jövedelmi autonómia lehetővé teszi az alapszervezet dolgozói számára eszközeik és munkájuk különböző együttműködési, kooperációs és szervezési formában történő társítását. Mindezek a társulások a termelékenység növekedését, a rendelkezésre álló gazdasági és egyéb tényezők jobb kihasználását, valamint a jövedelem növekedését célozzák.

A társadalmi termelési viszonyok dialektikus fejlődése semmiképpen sem áll meg a szocializmus öngazgatói szintjén. Az eddigi elért eredmények mindenképpen kiindulópontot képeznek a további gazdasági, szociális és társadalmi fejlődéshez. A szocialista fejlődés további folyamatában a tudományos technológiai forradalom hatása erősen kifejezésre jut. Ez mindenekelőtt a társadalom szociális, szakmai és szakképzettségi összetételében jut kifejezésre. A jövőben a munkások mind kisebb része dolgozik majd a közvetlen fizikai termelésben, és mind többen az egész termelési folyamat automatizált irányítói részlegeiben. A szocializmus további fejlődése magával hozza a gazdasági fejlettség színvonalbeli különbségeinek fokozatos csökkenését, ami szükségszerűen pozitív kihatással lesz az egységes jugoszláv piac megteremtésére és az ezen alapuló társadalmi tervezés lehetővé teszi a termelékenység gyorsabb emelkedését. A termelékenység emelkedése pedig kihatással lesz a jugoszláv áruk versenyképességének növelésére a világpiacon, ami egyúttal megteremti a nemzetközi munkamegosztásba való sokoldalú bekapcsolódás szükséges előfeltételeit.

A szocialista rendszer minden erőfeszítése a társadalmi viszonyok további korszerűsítésének folyamatában állandó hatást gyakorol az újabb, fejlettebb társadalmi viszonyok kialakulására, mindezen közvetlen hatások a kommunista társadalom megteremtéséhez vezetnek.

Jegyzetek

¹ Marx—Engels: „A szent család”, Marx—Engels művei, 2. kötet, 35. oldal, Kossuth Kiadó, Budapest, 1971.

² A JK SZ programja, „Forum” — Újvidék, 1972. — 44. oldal

³ A JK SZ Programja — 30. oldal

⁴ A JK SZ Programja — 36. oldal

⁵ A JK SZ Programja — 35. oldal

⁶ Josip B. Tito: Beszédék és cikkek „Forum” — Novi Sad 1963, — 236. oldal

⁷ A JK SZ tizedik kongresszusa — Dokumentumok „Forum” Újvidék, 1975.
— 41. oldal

⁸ A JK SZ tizedik kongresszusa, 24. oldal

⁹ A JSZSZK Alkotmánya, 33. oldal

Rezime

Ekonomsko oslobađanje rada u samoupravnom socijalističkom društvu

Rad se sastoji iz tri osnovna poglavlja, i to: Marksistička vizija oslobađanja ljudskog rada, Ekonomske osnove i društvene pretpostavke oslobađanja rada i Raspolaganje sa uslovima i rezultatima rada od strane radničke klase.

Ekonomsku bazu oslobađanja ljudskog rada čini preuzimanje sredstava za proizvodnju od strane radničke klase. U tom cilju već u sklopu savremenog kapitalizma radnička klasa vodi organizovanu bitku za dobijanje pravo učestvovanja u donošenju odluka.

Diktatura proletarijata obezbeđuje pravu ekonomsku slobodu čoveku u procesu rada i u svim drugim oblicima društvenog procesa. Diktaturu jedne klase je moguće ostvariti jedino putem totalnog preuzimanja političke i ekonomske moći. Puno oslobađanje rada u predkomunističkom društvu moguće je u samoupravnom socijalizmu gde vladaju produkcionim odnosima na bazi društvene svojine nad sredstvima za proizvodnju. Ta društvena svojina omogućuje i samostalno raspolaganje sa rezultatima ljudskog rada.

Zajedno sa razvojem naše socijalističke izgradnje razvijao se i sistem raspolaganja sa rezultatima rada, tj. raspolaganje s dohotkom od strane radnika. Dosađajnje najsavršeniji oblik raspolaganja sa rezultatima ljudskog rada se ostvaruje u osnovnim organizacijama udruženog rada, kao osnovnim ćelijama samoupravljanja i ekonomsko-dohodovne autonomije.

Dalji razvoj savremenog društva kruža putevima naučno-tehnološke revolucije u atomsko-kompjuterski svet, gde će nauka igrati glavnu ulogu u procesu društvene reprodukcije. Bitno će se promeniti klasna, socijalna, profesionalna i kvalifikaciona struktura ljudskog društva, a samim tim će se uslediti i bitne promene u procesu odlučivanja i raspolaganja sa rezultatima ljudskog rada. To će biti „predgrađe” komunističkog, bezklasnog društva, društva ravnopravnih ljudi sa jednakim obavezama prema sopstvenim sposobnostima. Raspodela će se obaviti prema Marksovom modelu: Svako prema sposobnostima — svakome prema potrebama.

Summary

The Financial Liberation of Labour in Self-Managing Socialist Society

This work includes three basic chapters, these are: the Marxist vision of the liberation of human labour, the financial basis and social pre-conditions of the liberation of labour, and the power over conditions and results of labour practiced by the working class.

